

Проблема викривлення комунікації в управлінських відносинах та відтворення політичного порядку

Баштанник О. В., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Встановлення того, що реально існуючий політичний порядок неконгруентний до інституціональної складової політичної системи, порушує перед нами питання про те, завдяки чому підтримується його функціонування. Ця проблема є актуальною тому, що неформальність такого порядку в цьому випадку тяжіє скоріше до напівлегальної основи санкціонування, аніж до ціннісно-символічної складової буття. Можливо припустити, що одним із механізмів утвердження позаінституціонального політичного порядку є його самопідтримання через використання акторами політики специфічних практик взаємодії. Комунікативні практики, серед інших, мають визначальний вплив на вказані процеси, оскільки їх відкрита і раціональна реалізація дозволяє вийти на рівень обговорення правил організації владних відносин.

Обґрунтовується, що у політичних системах, які трансформуються, вказана вихідна неконгруентність може бути усталена внаслідок викривлення змістовної сутності комунікації при застосуванні маніпулятивних технологій (в тому числі через систему освіти). На нашу думку, це є однією з передумов виникнення гібридних політичних режимів, у яких навмисне стимульоване співіснування формального (правового) і дієвого продукує невизначеність та є її результатом водночас. За подібних обставин індивідами застосовуються специфічні практики комунікації (наприклад, парадіалог), що сприяють відтворенню політичного порядку, яким вони були сконструйовані чи адаптовані в суспільному середовищі. Призвичаєння до ситуації подвійного послання може розглядатися як один з елементів формування подвійної інституціоналізації в суспільно-політичному середовищі, що пояснювало би стійкість останньої при макросистемній неефективності.

Ключові слова: інституціональний порядок; політичний режим; комунікативні практики; політичний парадіалог; double bind; соціалізація особистості

Problem of miscommunication in management relations and reconstitution of the political order

Bashtannyk O. V., Oles Honchar Dnipro National University

The establishment of the fact that the really existing political order is incongruent to the institutional component of the political system takes up the matter with us of thanks to what is its functioning maintained. This problem is relevant due to the fact that in this case, the informality of such order tends to the semi-legal basis of the authorization rather than to the value-symbolic component of being. Institutional practices that made political order, can be reproduced as informal regulators of political communication or, by normative formalization, become an institutionalized component of the political system. It is possible to assume that one of the mechanisms for establishing the non-institutional political order is its self-maintaining through the use by actors of policy of specific interaction practices. Communicative practices, amongst others, have a decisive influence on the said processes, since their open and rational implementation allows to reach the level of discussing rules for the organization of power relations.

It is substantiated that in political systems being transformed, the said initial incongruence can be firmly established as a result of the distortion of the content essence in the communication while applying manipulative technologies (including, through the system of education). If informal political discourse even goes beyond the control of formalized institutions (at least indirectly) but becomes effective, then it is considered necessary, as long as it justifies the existing political order, no matter how paradoxical it was. In our opinion, this is one of prerequisites for the emergence of hybrid political regimes, in which the deliberately stimulated coexistence of the formal (legal) and the efficient produces the uncertainty and, at the same time, is its result. In similar circumstances, individuals apply the kind of communication practices (for example, para-dialogue) contributing to the reconstitution of the political order, by which they were designed or adapted in the social environment. The habituation to the double bind situation can be regarded as one of elements for the formation of the double institutionalization in the socio-political environment, which would explain the stability of the latter in the context of the macro-system inefficiency.

Keywords: institutional order; political regime; communicative practices; political paradiologue; double bind; socialization of personality

Проблема искажения коммуникации в управленческих отношениях и воспроизводство политического порядка

Баштанник О. В., Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

Установление того, что реально существующий политический порядок является неконгруэнтным по отношению к институциональной составляющей политической системы, ставит перед нами вопрос о том, благодаря чему поддерживается его функционирование. Эта проблема становится актуальной из-за того, что неформальность такого порядка в этом случае тяготеет скорее к полулегальной основе санкционирования, чем к ценностно-символической составляющей бытия. Можно предположить, что одним из механизмов утверждения внеинституционального политического порядка является его самоподдержание при использовании акторами политики специфических практик взаимодействия. Коммуникативные практики, среди прочих, имеют определяющее влияние на указанные процессы, поскольку их открытая и рациональная реализация позволяет выйти на уровень обсуждения правил организации властных отношений.

Обосновывается, что в политических системах, которые трансформируются, указанная изначальная неконгруэнтность может быть упрочена вследствие искажения содержательной сущности коммуникации из-за применения манипулятивных технологий (в том числе через систему образования). По нашему мнению, это является одной из предпосылок возникновения гибридных политических режимов, в которых умышленно стимулируемое сосуществование формального (правового) и действительного продуцирует неопределенность и является ее результатом одновременно. В подобных обстоятельствах индивидами применяются специфические практики коммуникации (например, парадиалог), способствующие воспроизводству политического порядка, которым они были сконструированы или адаптированы в общественной среде. Привыкание к ситуации двойного послания может рассматриваться как один из элементов формирования двойной институционализации в общественно-политической среде, что объясняло бы устойчивость последней при макросистемной неэффективности.

Ключевые слова: институциональный порядок; политический режим; коммуникативные практики; политический парадиалог; double bind; социализация личности

Постановка проблеми.

Аналізуючи ефективність інституціональних реформ для політичної системи, вчені раніше спиралися на дослідження її формалізованої складової, залучаючи фактори контексту переважно як додаткові (наприклад, невизначеність). Водночас особливості політичного режиму можуть мати вирішальний характер для перспектив суспільно-політичних трансформацій, що підкреслюється в розробках останніх десятиліть. В тому числі актуалізується проблема консолідації демократичного політичного режиму, яка в практичному вимірі тісно пов'язана зі специфікою усталеного політичного порядку, що відтворюється у практиках політичної комунікації. Як відзначає С. П. Поцелуєв, «демократія – це такий суспільний порядок, який провокує про себе нескінченну дискусію, і це нормально, оскільки демократія є результатом невинної колективної творчості» [10, с. 15].

Аналіз досліджень і публікацій.

Окремі аспекти вказаної проблематики всебічно висвітлюються в роботах таких учених, як С. П. Поцелуєв, Г. Бейтсон, М. М. Дем'яненко, О. Н. Князева, О. Ю. Стриганкова, Б. О. Майєр, С. О. Тихомиров, Ю. І. Альтман та ін. Аналітичний інтерес представляють засади самопідтри-

мання позаінституціонального політичного порядку: це повинно бути приводом для широкої суспільної дискусії, але з певних причин така можливість реалізується неефективним чином, що і потребує поглибленого вивчення.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження особливостей відтворення політичного порядку у зв'язку проблемою викривлення комунікації в управлінських відносинах. Дана мета реалізується через виконання наступних завдань: 1) проаналізувати комунікативні аспекти реалізації владних відносин у політичній системі; 2) виокремити чинники відтворення політичного порядку в процесі взаємодії соціальних акторів.

Виклад основного матеріалу.

Станом на сьогодні в розвинених країнах інституціоналізовані різноманітні формати комунікації учасників політичного процесу, але це не завжди сприяє остаточному вирішенню проблеми ефективності її конкретної організації. Як підкреслює Е. Ю. Стриганкова, справжня сутність комунікації розкривається в комунікативних практиках, котрі розгортають потенційну можливість людей реалізувати свої значимі цілі через комунікативну дію [13, с. 173]. За її визначенням, комунікативна практика розгля-

дається як свідомо, ціннісна, інтенціонально і соціально регламентована активність, спрямована на передачу соціально-значимої інформації, що структурована в просторі і часі, спеціально організована і супроводжується постійним відтворенням комунікацій різного рівня [13, с. 173]. При дотриманні цього підходу слід додатково звернути увагу на два його аспекти: по-перше, свідомо активність може більшою мірою перебувати під впливом неочевидної для самого актора політики підсвідомої складової, а по-друге, комунікативна практика, формуючись у процесі комунікації, згодом часто тяжіє вже до переформування його для забезпечення відтворення самої себе.

Типовим прикладом цього можна назвати інституційні практики, які складають політичний порядок і можуть відтворюватися як неформальні регулятори політичної комунікації або, нормативно формалізуючись, стати інституціоналізованою складовою політичної системи. Дослідження характеристик політичної комунікації в таких координатах дозволяє зосередитися на вихідних причинах кризових явищ і можливостях їх подолання та відійти від стереотипних уявлень щодо її змістовної сутності. В якості прикладу одного з основних таких уявлень акцентуємо на тому, що, за І. В. Кучерук, під час аналізу діалогу ототожнюється неправомірно декларована рівність його учасників та властива діалогу їх рівноправність, що потребує розмежування. Причиною асиметрії діалогу є вже те, що йому притаманні вихідні розбіжності, навіть можливе зіткнення поглядів щодо іншої сторони та очікуваних результатів діалогу в цілому [7, с. 134]. Тут можливо було б апелювати до того, що ці особливості спонукають до вироблення спільного рішення, формування інтегрованого бачення, зрештою – до пошуку істини щодо певних феноменів політичної сфери, але на сьогодні це подекуди може і не вбачатися за необхідне.

На думку С. П. Поцелуєва, сучасний політичний парадіалог є запереченням сократівського діалогу, що властиве для епохи постмодерну – запереченням в формі пародії та симуляції [11, с. 168]. Цей дослідник тому і використовує оновлене поняття для відповідного різновиду комунікації, оскільки виявляється, що в рамках звичної форми реально функціонують практики, що трансформують як сам зміст діалогової взаємодії, так і сутність похідних наслідків. Героями сократівського діалогу виступають ідеологи, а те, що відбувається у ньому, як відомо, назива-

ють народженням істини, її пошуком та випробуванням. Тому, наприклад, в класичній ідеології дух нації виражає єдина свідомість. А в парадіалозі у свідомості можливо виявити ознаки шизофренії: з'являється маса парадоксів і абсурдів [11, с. 168]. У випадку узвичаєння політичного парадіалогу безпосередньо його природа здатна дезорганізувати нормальну політичну комунікацію – в ситуації підміни мовлення (за С. П. Поцелуєвим) демократична інституціоналізована діалогова взаємодія акторів політики значно ускладнюється, і як більш дієві розглядаються неформальні політичні практики. Якщо неформальний політичний дискурс набуває ефективності і виходить з-під контролю формалізованих інститутів (хоча б опосередкованого), він вважається необхідним, допоки обґрунтовує існуючий політичний порядок, яким би парадоксальним сам не був.

Щоб якомога більш повно розкрити сутність цієї проблематики, є необхідність звернутися до психологічних теорій, які стосуються інтерпретації комунікативних ситуацій: одними зі значущих серед таких є роботи англо-американського вченого Г. Бейтсона. Розробляючи мережеву парадигму в епістемології (синергетична взаємозалежність компонентів складних систем), Г. Бейтсон поширює її на ментальні процеси та конструює, з-поміж інших когнітивних теорій, свою знамениту концепцію патологічної комунікації «double bind» [5, с. 20-21]. Розповсюдженням перекладом назви цієї концепції (який обґрунтовують також перекладачі його праць) є поняття «подвійне послання», хоча іноді, як-от у статті С. В. Березіна та О. В. Шапатіної, використовуються альтернативні варіанти – наприклад, «подвійний затиск». Ситуації подвійного затиску цікаві тим, що незалежно від соціальної ситуації та суб'єктів, що беруть участь в них, всі вони будуються за одним принципом, завжди ґрунтуються на двозначності (в кінцевому рахунку – на невизначеності) і нескінченно її породжують [3, с. 272]. У своїй визначній книзі «Екологія розуму. Вибрані статті з антропології, психіатрії та епістемології» (1972 р.) Г. Бейтсон констатує наступне: «Якою б не була система, адаптивні зміни залежать від контурів зворотного зв'язку, представлених або процесом природнього відбору, або індивідуальним підкріпленням. Через суперпозиції та перекресні з'єднання багатьох контурів зворотного зв'язку ми не лише вирішуємо окремі проблеми, але також формуємо звички, які застосовуємо для вирішення класів проблем» [2, с. 218].

Дослідження Г. Бейтсона є настільки важливими для нас тому, що вони (в числі більш предметних) сприяли видозміні загального підходу до сутності управлінської діяльності: для реалізації керівних повноважень стали важливими особливості всіх елементів ситуації управління. На нашу думку, це актуалізує нові пояснювальні можливості для дослідження навіть масштабних політичних процесів, проблемний характер яких, на перший погляд, не так важко відкоригувати. Наприклад, у випадку незавершеного демократичного транзиту може скластися уявлення, що потрібно просто послідовно реалізувати комплекс реформ до тих пір, поки вони не досягнуть вираженого прояву своєї дієвості. Це є результатом деякого спрощеного розуміння владних відносин, яке і дозволяє подолати застосування напрацьовань, що беруть свій початок із наукових теорій психології та розвиваються вченими з інших галузей наукового знання. За О. Н. Князевою, розширений екологічний підхід до управління спирається на уявлення про ситуаційність діяльності людини, за якого акт управління розширюється в ситуацію з певними топологічними властивостями [6, с. 182]. Між суб'єктом управління та його оточенням встановлюються нелінійні зворотні зв'язки, що дозволяє розуміти відносну непередбачуваність відгуку від середовища та допускати певну гнучкість в системі інтеракцій [6, с. 182-184]. Сутнісно екологізм, з одного боку, нагадує нам про важливість дотримання необхідних умов реалізації комунікативної активності в процесі управління (наприклад, за Ю. Габермасом), а з іншого – вказує на характер наслідків, на які ми можемо очікувати у випадку їх невиконання.

З огляду на це, значний інтерес представляють для нас особливості прояву ситуації *double bind* в тих організаціях, які жорстко орієнтовані на ефективність своєї діяльності (фактично, якість зворотного зв'язку) та досить швидко і наочно можуть зіткнутися з проблемами, пов'язаними з її результативністю. Так, С. О. Тихоміров відзначає те, що наявність елементів *double bind* в корпоративній системі прийняття рішень здатна не лише створювати систематичні збої в ній, але і довести компанію до збитковості, а в результаті – до банкрутства [14, с. 20]. І основна небезпека тут походить не від середовища, яке може продукувати негативні імпульси щодо керівних структур, а скоріше від них самих у випадку незацікавленості в якісному управлінні та успішності трансформацій – складових інсти-

туціональної ефективності. Тривалий досвід існування системи управління компанії в умовах ситуацій подвійного послання здатний повністю зруйнувати не тільки комунікативну і метакомунікативну підсистему управління і управлінського обліку, але й саму систему внутрішньо-корпоративного менеджменту [14, с. 25]. Якщо підприємство в таких умовах може досить швидко збанкрутувати і на цьому патологічна комунікація завершиться, то інститут політичний задля самозбереження зацікавлені учасники політичного процесу намагатимуться пристосувати до умов внутрішнього середовища.

За таких обставин слід унеможливити зовсім або значно ускладнити політичну комунікацію на метарівні її перебігу, тобто дискутувати щодо основ політичного порядку повинно стати або небезпечно, або безглуздо. Г. Бейтсон писав: «Ціле завжди знаходиться у метавідносинах зі своїми частинами. Подібно тому, як в логіці твердження ніколи не може визначати метатвердження, так і в питаннях контролю менший контекст ніколи не може визначати більший» [2, с. 128]. Окрім цього, підґрунтям і водночас результатом функціонування демократичного політичного режиму є саморегуляція політичного процесу, за якої більшість акторів політики орієнтовані на підтримання рівноважної інституціональної ефективності. Прагнення на протиположності цьому утвердити стабільну визначеність як основу політичного порядку є відвертою апеляцією до тоталітарного політичного режиму, а отже потрібно звернутися до таких комунікативних практик, які б не переходили цієї межі. В нагоді тут стає парадіалог, що, за С. П. Поцелуєвим, є квазі-художньою пародією на діалог. Однак вона позбавлена метакомунікативної вказівки на свій пародійний статус (не оформлена як художній витвір), а значить виступає як така, що вводить в оману, дезорієнтуюча форма комунікації [12, с. 155]. Парадіалог виконує головну умову *double bind* в рамках формального правового поля – не дає розвиватися рефлексивній активності на рівні метакомунікації через позбавлення її сенсу: наприклад, ви маєте багато можливостей для критики політичного режиму, але від цього не має значного ефекту.

Інститути, як елементи політичного процесу, створюються для зниження вкрай високого ступеню невизначеності у ньому – тому від них на сьогодні неможливо відмовитися повністю, але можна знецінити значення пов'язаної з інститутом комунікації акторів політики. Несерйозність

політичної гри, як пише С. П. Поцелуєв, парадоксально поєднується з серйозністю її тематичного змісту, що і породжує парадоксальне сприйняття того, що відбувається: свідомість глядача вимушена сприймати все як реальність і фікцію водночас [11, с. 179]. Систематичне потрапляння в ситуацію double bind і перебування в пов'язаних з нею психологічних глухих кутах стійко фіксують в психіці жертви стереотип сприйняття дійсності крізь призму двозначності. Після цього практично будь-який елемент ситуації double bind може викликати у «жертви» паніку, заціпеніння, гнів або істеріку [3, с. 269]. Такі психологічні ефекти посилюються через неможливість (незнання про можливість) вийти за встановлені рамки формату взаємодії, або вироблення у політичних акторів орієнтації на використання конкретно ситуативних стратегій розв'язання проблем індивідуального буття. Деякі з когнітивних викривлень виконують адаптивну функцію, оскільки сприяють більш ефективним діям з метою виживання і соціалізації, чи більш швидкому прийняттю рішень в умовах постійної невизначеності, що індукується double bind, і ризику покарання за неправильно обрану модель поведінки [1, с. 16].

Зупинимося докладніше на складових суспільної системи, дисфункціональність яких, на нашу думку, сприяє відтворенню через відповідні практики позаінституціонального неформального політичного порядку та є результатом його усталення у національному масштабі. Б. О. Майер справедливо вказує на те, що особливе значення комунікація double bind має в сфері освіти як базовому інституті соціалізації та виховання на досвіді попередніх поколінь, а також відтворення основ існування та організації суспільства [8, с. 51]. Наприклад, комунікація тут часто набуває віртуального крестемпорального та кроснаціонального виміру, що має позитивне обґрунтування, але цим також можуть бути посилені маніпулятивні ефекти освітньої діяльності. В цій сфері наявна множина комунікативних рівнів та ієрархій взаємодії, організованих в надскладну систему з безліччю рівнів зворотних зв'язків. На всіх цих рівнях присутня ситуація double bind, вийти з якої практично неможливо, але знизити її негативні наслідки припустимо через перехід на більш абстрактний рівень комунікації метаповідомлень, і розуміння наявності ситуації double bind вже слугує значним фактором цього [8, с. 51-53]. Навряд чи можливо повністю погодитися з останньою тезою, оскільки тут ми стикаємо-

ся з проявом безвихідної суперечності щодо можливості політичних трансформацій як таких. Щоб визнати існування ситуації double bind, важливо досягнути наявності метарівня комунікації та усвідомити її патологічність, але для цього потрібні ресурси, які є важко доступними для індивіда, включеного в подібну ситуацію (навіть час).

Ми припускаємо, що вже непевне розуміння наявності ситуації double bind майже повністю руйнує її для окремого індивіда, навіть якщо він залишається пов'язаний із нею обставинами. Але попередньо вже було зауважено, що ситуація double bind проявляється в сфері освіти не лише на рівні міжособистісної комунікації, але також і на рівні комунікації соціальних груп та функціонування владно-політичних структур. Наприклад, складнощі із відповідними реформами можуть бути пов'язані з деякою недоопрацьованістю стратегії змін без врахування в повній мірі думки працівників сфери освіти [8, с. 52]. Це показовий, але не найбільш значущий для нашого дослідження аспект – все значно ускладнюється, коли система освіти використовується як інструмент тиражування вже скомпонованих установок щодо сфери політичного. Ми не звертаємося зараз до типових прикладів тоталітарних режимів через безпосередність використання засобів примусу, набагато більш цікавими є режими гібридні, що існують завдяки технічно відмінним механізмам. Для того, щоб зберегти структуру маніпулятивного комунікативного середовища, необхідна прорахована схема цілеспрямованого використання набору спеціальних популістських технологій. Специфіка технологій популістського спрямування полягає в тому, що вони створюють «штучно сконструйовану» реальність, яка значно обмежує сферу публічності [4, с. 150]. Процес комунікації може бути не обмежений нічим, окрім вимог законодавства, але її сутність викривлена та наділена значним маніпулятивним потенціалом, а головне – ускладнена можливість ефективного діалогу щодо ідеологічних основ політичного курсу.

На переконання С. С. Орденюк, як одну із цілей маніпулятивного впливу в суспільстві можливо розглядати правосвідомість, що за таких умов конструюються штучно, формуючись у відриві від реальних суспільних відносин [9, с. 87]. Зацікавленість в аналізі феномену правосвідомості в цьому сегменті дослідження виникає з огляду на те, що зовнішні її прояви реалізуються в середовищі функціонування формалізованих інститутів, які є політичними або прямо чи опосередковано пов'язані з ними.

Оскільки такого типу прояви, як-то острах перед застосуванням законного покарання, є досить часто єдиними впливовими регуляторами індивідуальної поведінки взагалі, слід більш пильно поставитися до інститутів та механізмів їх конструювання. Відзначається, що якщо логічні типи, побудовані всупереч із реальністю, вступають з нею у конфлікт, людина не здатна адекватно зрозуміти сенс мета-повідомлення, а її поведінка буде дисонувати обставинам, що склалися [9, с. 87]. Можливо припустити, що за усталення подвійної інституціоналізації такі явища набувають системного характеру та перетворюються на один з основних складових елементів неформального політичного порядку гібридного політичного режиму.

С. П. Поцелуев переконливо доводить, що психотична розірваність свідомості виражається в нездатності людей розрізнити в масовій політичній комунікації між рівнями абстракції, ступенями політичної мови, комунікативними оформленнями політичних подій [12, с. 161]. Процеси в політичній сфері життя суспільства впливають на усі інші сфери навіть за умов визнання політичного режиму демократичним, а в тих, що не відповідають прийнятим критеріям, вони можуть бути визначальними для функціонування інститутів правоохоронної системи передусім. У суспільствах традиціоналістського типу правові повідомлення відхиляються від нормальної структури силогізму, завдяки чому суб'єкт отримує взаємно суперечливі вказівки, що належать до різних рівнів комунікації: на

когнітивному рівні – заклики з вимогою правової поведінки, а на рівні буття – нівелювання виконання писаних норм і правил усіма суб'єктами суспільних відносин [9, с. 87]. Одним зі значущих наслідків цього є те, що навіть вимушений вихід за рамки правового поля, пояснений необхідністю, вимагає в подальшому підтримання того політичного порядку, за якого це виявляється можливим, попри нагальність і очевидність трансформацій (спротив реформам).

Висновки.

Процес сучасної політичної комунікації мав би надавати всім його учасникам можливість суттєвого впливу на реалізацію управління, проте набуття комунікацією різного роду патологічних властивостей сприяє асиметричності політичного дискурсу на користь владних структур. Це призводить до ускладнення метакомунікації стосовно як діяльності окремих політичних інститутів, так і функціонування політичної системи загалом, тобто нормативних основ політичного курсу – формалізованих законодавчих актів, а також загальноприйнятих правил взаємодії. Через специфічну логіку комунікації за принципом подвійного послання виявляється, що більш ефективними регуляторами є норми неформального типу, а це продукує вкрай високий ступінь невизначеності в суспільно-політичному середовищі. Можливо припустити, що при усталенні такої подвійної інституціоналізації подібні явища набувають системного характеру та перетворюються на один з основних складових елементів неформального політичного порядку гібридного політичного режиму.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Альтман Ю. И. Теоретические проблемы исследований рассогласования (диссонанса) между индивидуальными установками и реальными поступками в адаптационных условиях необходимости выбора или принятия решения / Ю. И. Альтман // Адаптация личности в современном мире. – Саратов: Научная книга, 2013. – Вып. 6. – С. 7-21.
2. Бейтсон Г. Экология разума. Избранные статьи по антропологии, психиатрии и эпистемологии / Г. Бейтсон. – Москва: Смысл. 2000. – 476 с.
3. Березин С. В. Субъектогенез в условиях неопределенности / С. В. Березин, О. В. Шапатина // Вестник СамГУ. – 2006. – № 10/1. – С. 266-274.
4. Дем'яненко М. М. Популізм як політичний феномен і маніпулятивна технологія: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / М. М. Дем'яненко. – Київ, 2015. – 177 с.
5. Зеленкова Т. В. О сетевой парадигме в психологии / Т. В. Зеленкова // Методология и история психологии. – 2007. – Т. 2. – № 3. – С. 18-28.
6. Князева Е. Расширенный экологический подход: сети жизни, познания, разума и коммуникации / Е. Князева // Філософія освіти. – 2016. – № 1. – С. 163-188.
7. Кучерук И. В. Феномен ассиметрии в диалоге цивилизаций и культур / И. В. Кучерук // Філософія образования. – 2013. – № 2. – С. 132-136.
9. Майер Б. О. О паттерне «double bind» в современном обществе и образовании / Б. О. Майер // Вестник НГПУ. – 2012. – № 3. – С. 44-57.
10. Орденос С. С. Філософська експлікація поняття постмодерної правосвідомості суспільства / С. С. Орденос // Вісник НАУ. – 2016. – № 2. – С. 86-90. – Серія: Філософія. Культурологія.
11. Поцелуев С. П. Диалог и квазидиалог в коммуникативных теориях демократии / С. П. Поцелуев. – Ростов на Дону: СКАГС, 2010. – 496 с.
12. Поцелуев С. П. Политический парадиалог. Часть I. ΣΟΦΙΑ. / С. П. Поцелуев // Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich. – 2010. – № 10. – С. 163-190.

13. Поцелуев С. П. Политический парадигмалог. Часть II. ΣΟΦΙΑ / С. П. Поцелуев // Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich. – 2011. – № 11. – С. 139-165.
14. Стриганкова Е. Ю. Социокультурный анализ коммуникации: становление и методологические ориентиры / Е. Ю. Стриганкова // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2011. – № 4, Ч. I. – С. 172-176.
15. Тихомиров С. А. К вопросу о двойном послании в корпоративном управлении, управленческом учете и коммуникациях компании в процессе принятия решений / С. А. Тихомиров // Вестник социально-гуманитарного образования и науки. – 2013. – № 1. – С. 18-25.

REFERENCES

1. Altman, Yu. (2013). Teoreticheskie problemy issledovaniy rassoglasovaniya (dissonansa) mezhdou individualnymi ustanovkami i realnymi postupkami v adaptacionnykh usloviyakh neobходимости выбора или принятиya resheniya [Theoretical problems of studies of the discrepancy (dissonance) between individual attitudes and real actions under the adaptive conditions of the need for choice or decision]. *Adaptatsiya lichnosti v sovremennom mire*. Saratov: Nauchnaya kniga, 6, 7-21 [in Russian].
2. Beytson, G. (2000). *Ekologiya razuma. Izbrannye stati po antropologii, psikiatrii i epistemologii [Ecology of the mind. Selected articles on anthropology, psychiatry and epistemology]*. Moscow: Smysl [in Russian].
3. Berezin, S., & Shapatina, O. (2006). Subektogenez v usloviyakh neopredelennosti [Subjectivity in conditions of uncertainty]. *Vestnik SamGU, 10/1*, 266-274 [in Russian].
4. Dem'yanenko, M. (2015). Populizm yak politychnyj fenomen i manipulyatyvna tehnologiya [Populism as a political phenomenon and manipulative technology]. *Candidate's thesis*. Kiev [in Ukrainian].
5. Zelenkova, T. (2007). O setevoy paradigme v psikhologii [On the network paradigm in psychology]. *Metodologiya i istoriya psikhologii, 2/3*, 18-28 [in Russian].
6. Knyazeva, Ye. (2016). Rasshirennyy ekologicheskiy podkhod: seti zhizni, poznaniya, razuma i kommunikatsii [Advanced ecological approach: networks of life, cognition, reason and communication]. *Filosofiya osvity, 1*, 163-188 [in Russian].
7. Kucheruk, I. (2013). Fenomen assymetrii v dialoge tsivilizatsiy i kultur [The phenomenon of asymmetry in the dialogue of civilizations and cultures]. *Filosofiya obrazovaniya, 2*, 132-136 [in Russian].
9. Mayer, B. (2012). O patterne «double bind» v sovremennom obshchestve i obrazovanii [About the «double bind» pattern in modern society and education]. *Vestnik NGPU, 3*, 44-57 [in Russian].
10. Ordenov, S. (2016). Filozofs'ka eksplikatsiya ponyattya postmodernoyi pravosvidomosti suspil'stva [Philosophical Explication of the Concept of Postmodern Consciousness of Society]. *Visnyk NAU, 2*, 86-90 [in Ukrainian].
11. Potseluev, S. (2010). *Dialog i kvazialog v komunikativnykh teoriyakh demokratii [Dialogue and quasi-dialogue in communicative theories of democracy]*. Rostov na Donu: SKAGS [in Russian].
12. Potseluev, S. (2010). Politicheskyy paradigmalog. Chast I [Political Paradialogue. Part I]. *ΣΟΦΙΑ. Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich, 10*, 163-190 [in Russian].
13. Potseluev, S. (2011) Politicheskyy paradigmalog. Chast II [Political Paradialogue. Part II]. *ΣΟΦΙΑ. Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich, 11*, 139-165 [in Russian].
14. Strigankova, Ye. (2011). Sotsiokulturnyy analiz kommunikatsii: stanovlenie i metodologicheskie orientiry. Istoricheskie, filozofskie, politicheskie i yuridicheskie nauki, kulturologiya i iskusstvovedenie [Sociocultural analysis of communication: formation and methodological guidelines]. *Voprosy teorii i praktiki, 4 (10)/I*, 172-176 [in Russian].
15. Tikhomirov, S. (2013). K voprosu o dvoynom poslanii v korporativnom upravlenii, upravlencheskom uchete i kommunikatsiyakh kompanii v protsesse prinyatiya resheniy [On the issue of a dual message in the corporate governance, management accounting and communications of the company in the decision-making process]. *Vestnik sotsialno-gumanitarnogo obrazovaniya i nauki, 1*, 18-25 [in Russian].

Баштанник Оксана Віталіївна

Старший викладач кафедри політології, кандидат політичних наук
Дніпровський національний університет імені
Олеса Гончара
49000, Дніпро, пр. Гагаріна, 72

Bashtannyk Oksana

Senior Lecturer at the Department of Political
Science, PhD of Political Science
Oles Honchar Dnipro National University
72, Haharina Ave., Dnipro, 49000, Ukraine

Email: polit.dnepr2011@gmail.com

Цитування: Баштанник О. В. Проблема викривлення комунікації в управлінських відносинах та відтворення політичного порядку / О. В. Баштанник // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 7. – С. 17-23.

Citation: Bashtannyk, O.V. (2018). Problema vykryvleniya komunikatsii v upravlinskykh vidnosynakh ta vidtvorennia politychnoho poriadku [Problem of miscommunication in management relations and reconstitution of the political order]. *Scientific and theoretical almanac «Grani», 21(7)*, 17-23.

Стаття надійшла / Article arrived: 27.06.2018

Схвалено до друку / Accepted: 14.07.2018